

## JOAN ORRIOLS CARBONELL, UN CONTINU HOMENATGE A RICART

*Xavier Sorní Esteva*

Agradi o no, s'arriba al centenari del naixement de Ricart i al trenta-tres aniversari de la seva mort, essent Ricart un gran desconegut (facin, si no, una enquesta per tot el país) i un gran oblidat (mirin, si no, quantes mostres de Ricart s'han fet fora de Vilanova, i també a Vilanova, en els darrers trenta anys). Ricart, però, ha comptat i segueix comptant amb pocs però conscients i entusiastes admiradors de la seva obra, tant vilanovins com forans. Tots ells, des del simple enderiat en tenir un gravat més de Ricart fins el vindicador de l'obra, passant per l'estudiós, han mantingut viva la figura i l'obra de Ricart i, en certa manera, amb les seves actuacions, han anat homenatjant l'artista i forjant el gran Homenatge.

Vénen bastants noms al cap, però un en particular, avui, a punt d'iniciar-se l'Any Ricart, amb més força. És el nom d'un vilanoví que durant molts anys, dia a dia, va retre un continu homenatge a Ricart: Joan Orriols Carbonell (Vilanova i la Geltrú, 1912-1988).

Joan Orriols fou bàsicament un estudiós. Per tarannà, disposició, quefer i rebuig a la notorietat, un Estudiós en majúscula; per dedicació a estudis concrets, sempre vilanovins, un gran estudiós. Vindrà el dia que en pro de la realitat històrica cultural local caldrà contemplar l'Orriols Estudiós en majúscula, l'Orriols de l'Assemblea de Martorell (1950), l'Orriols de la Permanent de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos, l'Orriols del Centre d'Estudis, l'Orriols del Foment Vilanoví, l'Orriols... Ara, però, convé no anar tan lluny i centrar-se en una sola vessant d'aquest gran vilanoví, aquella que el relaciona amb Ricart.

Ricart morí l'11 de març de 1960, i a començaments de 1981 encara no s'havia publicat cap estudi monogràfic sobre l'artista que anés més enllà d'un article més o menys extens o d'una col·laboració. Val a dir que hi havia des de l'any 1941 un importantíssim text pendent de publicació, una monografia sobre Ricart escrita pel seu gran amic, arquitecte, escriptor d'art i també artista, Josep F. Ràfols i Fontanals (Vilanova i la Geltrú, 1889 - Barcelona, 1965). També restava inèdita una Tesi de Llicenciatura sobre Ricart, sobre Ricart gravador, realitzada per Rosa Maria Planas Banús. Aquesta *tesina*, revisada i ampliada, no seria publicada fins bastants anys més tard, el 1988, per la Biblioteca de Catalunya, amb el títol "Enric-Cristòfol Ricart gravador del noucentisme".

El 1981, de cop i volta, foren editats dos llibres sobre Ricart. Un era precisament la monografia de Ràfols, molt ben introduïda pel també vilanoví Francesc X. Puig Rovira, autor, a més, d'un extens i complementari epíleg i de les notes. Fou mercès a l'editorial *El cep i la nansa, edicions*, també de Vilanova, que aquesta quarantona però important monografia veié la llum amb el títol "E.C. Ricart". L'altre llibre, "Perfil Biogràfic d'un penedesenc universal, Enric-Cristòfor Ricart", era precisament

*Reembres, núm. 2. Any 1993. Pàgs. 23-30.*

un estudi de Joan Orriols i Carbonell publicat pel Museu de Vilafranca després de merèixer l'original un accèssit al tema "Penedesenc" del "IX<sup>e</sup> Concurs Sant Ramon de Penyafort" (1981). Aquests dos llibres vingueren a reparar l'oblit i a obrir el camí de nous estudis, encara que l'oblit continuà i de noves aportacions ben poques.

Si bé el llibre de Ràfols-Puig Rovira es pot considerar en conjunt i per contingut una obra bastant integral sobre Ricart, l'estudi d'Orriols Carbonell és una aportació molt més especialitzada. Orriols, voluntàriament, deixà bastant de banda l'artista per centrar-se en l'home que era artista i descobrir els trets primordials de la complexíssima i de vegades desconcertant personalitat de Ricart.

A primer cop d'ull, "Perfil biogràfic..." pot semblar que peca d'allò que pequen, dissortadament, masses monografies: manca de propòsit i de plantejament clarament definit. Ben mirat, però, aquesta mancança no és dona en aquesta obra, sinó tot el contrari. Orriols fou certament intel·ligent i ocurrent plantejant el seu estudi: deixà que uns mots del propi Ricart escrits l'any 1922 fessin de suficient objectiu i de punt de mira per a guiar al lector abans d'entrar en el capítol primer:

*"L'anècdota té una força que no té parió per a definir l'individu. L'anècdota s'ho porta tot. L'anècdota i quatre fets insignificants i quatre dates fan una biografia completa. El que presenta una personalitat, l'ha de presentar amb tota netedat; hauria de dir: Hi ha això d'aquest home; deia això; feia això; era així i aixà, què en creieu vosaltres? I no pas estendre's amb apreciacions personals"* (Kodak I. - 22-IV-1922).

L'estudi d'Orriols obeeix bàsicament a aquesta forma de veure Ricart una biografia; li és fidel. Orriols no s'extén en interpretacions; configura el seu "perfil biogràfic" mitjançant una selecció de textos del propi Ricart, extrets sobretot de les "Kodak", que bé es pot dir que *retraten*. El resultat és una visió complexíssima i completa de la personalitat de Ricart, amb vessants que van d'allò més divertit a allò més patètic de la vida d'un home que era un gran artista.

El "perfil biogràfic" de Ricart que ofereix Orriols ha tingut alguna crítica recent, i ja és molt que en una època, l'actual, quan la crítica es manifesta només amb aplaudiments (abans d'una crítica negativa, el silenci), hi hagi qui gosi fer algun *però*. Jaume Pla, gran gravador i extraordinari vindicador de l'obra xilogràfica de Ricart, ha manifestat trobar en l'estudi d'Orriols "*un evident excés de fixació en un aspecte morbós de la personalitat del gravador de Vilanova, que tenia segurament el seu origen en la seva infantesa de nen setmesó, orfre de mare i malaltís*", afegint que "*Ricart era un home amb absurds temors sobretot envers les malalties, però potser Joan Orriols, a aquest aspecte anecdòtic, li va donar una excessiva importància*".\*

---

\* Pla, Jaume: "Enric Cristòfol Ricart (1983-1960), en el centenari del seu naixement". Revista de Catalunya, n. 76 (Juliol-Agost de 1993), pàgs. 96/108. Independentment d'aquesta pinzellada crítica, aquest article és de lectura absolutament recomanable per l'encertat criteri del seu autor en relació amb l'Any Miró i els oblitats.

El problema de l'estudi d'Orriols és que significà i significa encara, sense que l'autor que s'ho proposés, una desmitificació prematura de Ricart. Es pot dir que Orriols s'acosta massa a l'home abans que altres s'hagin acostat suficientment a l'artista per conferir-li la seva justa dimensió tot obrint interrogants i mitificant-lo. Val a dir que si l'obra de Ricart hagués estat o estigués més generalment reconeguda i més estudiada, el text d'Orriols hagués servit o serviria per comprendre-la millor, per apropar-s'hi més i per poder donar resposta a qüestions sobre l'artista i la seva producció que encara avui, a causa de l'oblit i del poc aprofundiment, ni tan sols es plantegen. Els temors, les manies i, en general, la forma de ser de Ricart, que tan bé reflectí Orriols, potser explicaran l'èxit i el fracàs d'un home que volia ser per damunt de tot un gran pintor i que acabà sent per damunt de tot un xilògraf excepcional reclus a Vilanova i que encara cal vindicar.

Certament, Joan Orriols hagués pogut inclinar-se més per la vessant artística i endinsar-se en la producció pictòrica i xilogràfica de Ricart, de la qual n'era un admirador incondicional, però ja se sap que el que mou són les inquietuds i el que atura, a qui en té, la prudència.

Segurament, el llibre de Joan Orriols, a mesura que passin els anys, serà considerat una incursió puntual d'un estudiós en el món ricartià. Per manca de producció impresa en aquest camp, no es veurà en Joan Orriols una línia d'investigació sobre Ricart, i, per manca de memòria, cauran en l'oblit els desvetllaments d'aquest vilanoví per Ricart i el seu llegat. Hi ha encara, però, persones i coses que recorden.

Joan Orriols era, sens dubte, un enamorat de l'art de Ricart, molt especialment dels seus gravats. Tant en vida de l'artista com després de la seva mort, anava, com molts vilanovins de llavors i d'ara, darrera de tot paper amb un Ricart d'estampa, però, a més, en gaudia del gravats, els mimava i els contemplava, i només en petit comitè, el "comitè" del Centre d'Estudis, del Foment Vilanoví o de la Gran Penya, gosava fer-ne comentaris tècnics o artístics, mai, però, fent-se l'entès. Es pot dir que Joan Orriols es delectava en privat de l'art de Ricart i que públicament preferia que cantessin més i més alt aquells que creien tenir més bona veu.

Per ser allò que se'n diu, i que tant sembla molestar a alguns, un vilanoví de tota la vida, Joan Orriols coneixia personalment i bé a Ricart, però segurament no suposava que després de la seva mort tindria l'oportunitat de conèixer-lo molt millor, de convertir-se en un gran especialista i de contribuir en molt a que el llegat de l'artista no es malmetés.

Sense proposar-se-ho, Joan Orriols, per motius professionals, tingué de ser dels primers d'endinsar-se en allò més privat de la llar de Ricart després de la mort de l'artista. Orriols, Procurador de Tribunals de professió, tingué de veure i d'anotar cadascuna de les grans i de les petites coses que deixava una riquíssima vida de seixanta sis anys. Possiblement per això, fou dels primers de prendre consciència i de manifestar la necessitat de preservar per a la posteritat aquella part del llegat que podia ultrapassà, per importància documental, l'interès familiar.

Per les gestions, entre d'altres, de Joan Orriols, però sobretot per la lloabilíssima disposició dels hereus de Ricart, un importantíssim fons de l'artista ingressaria a la Biblioteca-Museu Balaguer. Amb paraules del propi Orriols:

*“Quan N’Enric Cristòfor Ricart i Nin moria a Vilanova el dia 11 de març del 1960, deixava a casa seva una quantitat de papers manuscrits ben important, a més, naturalment, de moltes coses i obres de valor artístic indiscutible. Moria solter, deixava uns nebots com hereus i en el seu testament nombrava uns marmessors de confiança per a que cuidessin de la bona distribució del bens. Tant els hereus com els marmessors, demostraren des del primer moment un gran interès per a salvaguardar tot el que del desaparegut havia deixat. Tots els papers manuscrits que a la casa hi havia, juntament amb altres petites coses de poc valor material, passaren a engruixir els fons de l’arxiu de la Biblioteca Museu Balaguer. Més tard, els hereus donaren també al Museu un lot escollit de la vària producció artística del nostre home”.*

Aquestes paraules corresponen a un passatge de la conferència que Orriols pronuncià en el Centre de Lectura de Reus acte seguit de la Inauguració de l’*“Exposició de Goigs impresos a Reus 1765-1962”* (31 de març a 7 d’abril de 1963) feta en Homenatge a Ricart i organitzada pels Amics dels Goigs, del quals n’era l’ànima un bon amic de Ricart, en Torrell de Reus. Orriols, en aquella ocasió, la tercera que s’enfrontava a un públic per parlar de Ricart després de la mort, continuà dient:

*“Aquells papers, calia abans de constituir el dipòsit, ordenar-los i catalogar-los. D’això vàrem cuidar-nos-en els del Centre d’Estudis, distribuint-nos la feina segons les nostres aficions, temps i possibilitats. Nosaltres escollirem el fer la catalogació de la correspondència que ell havia guardat; després llegirem també la majoria dels altres papers manuscrits i tot plegat va permetre’ns d’adquirir uns coneixements sobre Ricart que abans no teníem i poder-ne parlar d’una forma especial, adduint tant sols notes i escrits originals d’ell...”.*

Certament, la tasca de discriminació, ordenació i catalogació de la paperassa que deixà Ricart no recaigué sobre funcionaris, sinó sobre el Centre d’Estudis. Bàsicament foren dos els estudiosos que la portaren a terme: Joan Orriols Carbonell i Joan Rius Vila (1912-1986). Calia en primer lloc fer-se cabal de la naturalesa d’aquell munt de papers per discernir què era d’interès privat i què d’interès més públic; després, ordenar-la i classificar-la. L’estiu i bona part de la tardor de 1960 fou molt intensa per aquests dos homes, intensa per feina i intensa també pel que significava el material que passava per les seves mans. Revisaren tots els papers, prengueren moltes notes i acordaren finalment amb la família què ingressaria a la Biblioteca-Museu Balaguer i què no.

Una carta d’Orriols a Josep F. Rafols Fontanals, datada el 21 de novembre de 1961, explica prou bé què feren aquests dos homes Centre d’Estudis:

*“... Després de la mort de Ricart, alguns ens vàrem preocupar de salvar les coses que deixava al finat sense valor material però que en podien tenir molt de moral el dia de demà. Tant els hereus com els marmessors*

*donaren les màximes facilitats i així va ésser com tots els papers i àlbums i correspondència que Ricart tenia i guardava anaren a parar a la Biblioteca Museu Balaguer, com a llegat dels hereus de l'artista. Després s'hi afegir una mostra de la seva obra.*

*De tots els papers i àlbums i correspondència ens en férem càrrec la Junta del Centre d'Estudis que érem, modèstia a part, els únics que en podíem treure profit i fer-ne la deguda classificació i imprescindible inventari, ajudant així a la bibliotecària, Srta. Basora.*

*L'amic Rius Vila, es cuidà de fixar totes les coses que eren fixables i a mi va tocar-me, ben a gust, el fer la catalogació de la correspondència. Encara hi estic treballant, perquè no hi ha temps per a fer totes les coses que un voldria..."*

El novembre de 1960, uns vuit mesos després de la mort de Ricart, Vilanova feu Homenatge pòstum al seu artista i fill predilecte. Fou organitzat per l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i per les entitats Foment Vilanoví i Associació Pessebrista, de les quals Ricart havia estat Soci d'Honor i President, respectivament. El pes de l'organització recaigué de fet sobre el Centre d'Estudis, la qual cosa equival a dir, sobre Joan Orriols, Joan Rius Vila... El més significat del programa fou l'acte de donació del familiars hereus de Ricart a la Biblioteca-Museu Balaguer de les obres de l'artista, el qual fou continuat amb la inauguració de l'exposició de les mateixes. En aquells moments la tasca de revisió dels papers de Ricart ja estava feta, i també estava concretada la documentació cedida a la institució balagueriana, restava però acabar la tasca de catalogació.

L'inventari definitiu de la correspondència, Joan Orriols no el donà per enllestit del tot fins 31 de gener de 1963, essent d'immediat lliurat a la direcció de la Biblioteca-Museu Balaguer, tot reservant-se una còpia. En total, 2.032 documents relacionats en 47 fulls. Orriols ordenà primer la correspondència per ordre alfabètic de remitents i a la vegada, en cada cas, per ordre cronològic; després els assignà una numeració correlativa. L'inventari expressa el número assignat, el remitent, la ciutat d'origen, la data, la naturalesa (carta, postal...), el nombre de fulls i l'idioma si estranger. A part, confeccionà un índex-resum de l'inventari, amb indicació, per ordre alfabètic de remitents, dels números d'inventari corresponents i del nombre total de correspondència tramesa per cadascun d'ells. Aquesta relació, sense necessitat de comptabilitzar, permet saber, per exemple, que Ricart conservà 708 missives (entre cartes i postals) de Josep F. Ràfols.

Joan Orriols, més tardanament, a més, realitzà la catalogació dels àlbums de gravats. L'Arxiu Orriols guarda encara el manuscrit original. Trenta quatre pàgines quadriculades format foli escrites amb lletra molt petita i emprant quatre colors. A més de la numeració, de cada gravat consta la data, les mides, la naturalesa, el motiu i la descripció, amb indicació de les llegendes.

La dedicació d'un sector del Centre d'Estudis a Ricart no es limità a assumir i dur a terme l'ordenació i catalogació de papers i l'organització de l'homenatge. Pau Roig Estradé es convertiria en el transcriptor de textos de Ricart en mires a una

possible publicació (mecanografià les Memòries, la biografia de Sala i les Notes de Circ); Joan Rius Vila s'embrancharia en un estudi bibliogràfic, projecte que ja tenia en vida de Ricart; i Joan Orriols, optaria per endinsar-se en la biografia de l'artista.

Per Joan Orriols, la lectura del papers de Ricart, especialment de la correspondència i, sobretot, de les "Kodak", significà el descobriment de l'autèntica personalitat de Ricart, una personalitat molt diferent de l'entesa per ell i per tots i, a parer seu, d'obligada consideració per abordar el Ricart artista. En la conferència de l'Obertura de Curs 1961-1962 del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer (19 de novembre de 1961), titulada simplement "Enric-Cristòfor Ricart", Orriols, que era en aquells moments President de la Secció d'Història, feu ja un traç biogràfic de Ricart que aportava molta llum per a comprendre l'artista. Val a dir que aquesta conferència seria pronunciada de nou i gairebé d'imprevist l'any següent a Salou, per la Festa Patronal de Santa Maria del Mar, amb motiu de l'Exposició organitzada per Amics dels Goigs de Barcelona en Homenatge a Ricart (14 a 16 d'agost de 1962), un homenatge propiciat per Mn. Ramon Muntanyola i Llorach (1917-1973).

Orriols, a finals de 1961, era ja un autèntic especialista en la figura de Ricart i començava a plantejar-se la conveniència i la possibilitat d'abordar una completa biografia de l'artista vilanoví. Hi havia, però, un inconvenient i masses punts obscurs. L'inconvenient era que de les Kodak, fonamentals per a la biografia de Ricart, només disposava d'unes poques anotacions extretes l'estiu de 1960 (la família havia optat per reservar-se-les). Els punts obscurs eren interrogants sobre la vida de Ricart que demanaven, a parer d'Orriols, una resposta prèvia abans d'abordar la biografia. Precisament, en una carta tramesa a Ràfols el 19 de desembre de 1961, Orriols feia tres preguntes clau, avui encara sense resposta completa:

*“¿Perquè aquelles mostres d'activitat i inquietud de THEMIS, belles promeses d'un futur activíssim, quedaren reduïdes quasi al no res i vingué, a la fi, el recloïment de Ricart a la vila nadiua?”*

*Què va passar perquè Ricart arribés a avorrir tan fortament l'ambient ciutadà de Barcelona?*

*Què va passar a París l'any 1921 perquè Joan Miró se separés dels seus amics?”*

A partir de 1961 i fins 1980, segons acredita el propi Arxiu Orriols, Joan Orriols mantingué nombrosa correspondència amb persones que es relacionaren per motius diversos amb Ricart, sempre mirant de conèixer-lo millor i procurant, a la vegada, per la Biblioteca-Museu Balaguer. Una d'aquestes cartes té un interès especial per ser el primer pas que donà Joan Orriols per aconseguir que les "Kodak" retornessin a Vilanova per ingressar a la Biblioteca-Museu Balaguer. La carta està adreçada a Josep A. Ricart Raldiris, nebot de Ricart, i datada el 17 d'abril de 1971, poc després de la mort del pare del destinatari i germà de Ricart. Orriols, després d'expressar el seu condol i d'un paràgraf introductorí escrigué:

*“Amb tot voldria fer-li un prec: El seu pare guardava 6 llibretes manuscrites del seu germà i oncle de vostè. Són com una mena de diari, on hi*

*anotava les seves coses, activitats, escrits i pensaments. Vaig ternir-les un estiu, traient-ne algunes notes, i per tant, puc dir que conec el seu contingut. Són interessantíssimes per a conèixer com era el seu oncle Enric, però per poca cosa més. Tots els seus papers, són a la Biblioteca; només les llibretes n'havien quedat separades, en poder del seu pare. Per què no ho torna a juntar tot? Tanmateix, vostè està en el seu perfecte dret de fer-ne el que li sembli més convenient i jo no tinc cap autoritat per imposar-li un criteri...".*

Les "Kodak", al cap de poc ja eren a la Biblioteca-Museu Balaguer.

Orriols havia donat un pas important per a escriure la biografia completa de Ricart. De seguida, transcriví mecanografiades aquestes llibretes i procedí al seu estudi. L'inconvenient estava superat, però els punts obscurs continuaven. Orriols trobava de tothom que havia guardat relació amb Ricart col·laboració i encoratjament per dur a terme la biografia, però, a la vegada, un total mutisme, secretisme si es vol, per aspectes molt concrets, però molt determinants de la vida de Ricart.

L'any 1974 treballà força en el seu projecte i fins i tot cercà les il·lustracions per a la publicació. En una carta a Emili Massot, datada el 9 d'octubre de 1974, Orriols escrivia:

*"... Se trata de que ando trabajando en escribir una biografia de mi paisano el bojista E.-C. Ricart y me interesa recoger la máxima cantidad posible de material para ilustrar el libro que proyecto como también para fijar su bibliografía...".*

Aquell mateix dia que escriví a Emili Massot, ho feu també a Maria Macià:

*"Fa temps, prop de quatre anys, en ocasió del desè aniversari de la mort de Ricart, l'Associació Pessebrista local, va organitzar un homenatge al seu President, un pessebre col·lectiu i diversos diorames, que s'inaugurà el mes de desembre de 1970 amb una conferència del Sr. Josep M<sup>a</sup> Garrut i es clausurà pel gener amb unes paraules meves. Adjunt em plau de trametre-li una còpia del que vaig llegir, amb prec que em disculpi el retard.*

*Del seu contingut, veurà quina ha estat la direcció del meu estudi. De fet és un petit esboç del major treball biogràfic que ja tinc planejat i en el qual he començat a treballar seriosament. Concretant les meves dificultats i avançant-li els temes que m'interessa d'aclarir amb vostè, heus ací les preguntes que penso formular-li:*

*- Quant i con Ricart va saber les circumstàncies en que va produir-se la mort de la seva mare?*

*- Què va passar a Barcelona, els anys 20, perquè Ricart tingui tanta aversió al seu ambient ciutadà?*

*- Què va passar a Paris, l'any 1921, perquè Miró s'apartés de tots els catalans que hi havia?*

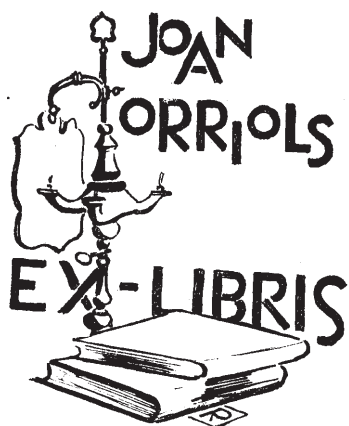
*- Des de quan Ricart presum d'haver nascut el Dia dels Morts quan consta que va néixer el dia 3 de novembre?"*

Joan Orriols, tot i que havia avançat molt, es trobava amb els mateixos interrogants sense resposta que tretze anys abans. Alguns d'aquests interrogats eren secundaris, però un particular decisiu per a oferir una biografia que no eludís les causes d'un fet que marca la vida de Ricart com a artista: el reclosament a Vilanova.

El 25 i 26 d'octubre de 1975 tingué lloc a Vilanova i la Geltrú la XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, organitzada pel Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer. Durant un any, entre preparació i celebració, Joan Orriols, un dels organitzadors més actius, tingué d'abandonar la biografia de Ricart. La preparació del llibre resum de les assemblees anteriors, editat especialment per complir-se el 25 aniversari de la Primera (Martorell, 1950), l'absorbí totalment. Aquest abandonament no fou transitori. Orriols, desbordat també per la feina de Procurador i desencoratjat per l'escàs interès general per Ricart, decidí renunciar definitivament a la biografia.

L'any 1980 esdevingué el 20<sup>è</sup> aniversari de la mort de Ricart. Orriols mirà enrera amb preocupació i decidí que calia parlar i fer parlar de Ricart, i així nasqué el "Perfil biogràfic d'un penedesenc universal. Enric-Cristòfor Ricart", una aportació molt allunyada del seu projecte de biografia, però una important aportació al cap i a fi, i amb l'encert de ser fidel a Ricart.

Orriols va fer encara més de Ricart i per Ricart. Es podria afegir tot allò en què col·laborà oficialment, tot allò que ja consta en els papers públics, actes de societats i d'institucions, com ara la seva decisiva intervenció en el dipòsit dels quadres del Cafè Foment a la Biblioteca-Museu Balaguer. Amb la present col·laboració, però, no es pretenia fer un *curriculum*, sinó senzillament recordar un home que sense protagonismes homenatjà continuadament Ricart.



*Ex-libris de Joan Orriols i Carbonell realitzat per Pau Roig i Estradé, no per Enric-Cristòfol Ricart com es troba consignat en alguna monografia.*